

„утка“ = лнт. *ant-uka* „eine Schnepfe“ Mielke I 6, *añtukas* „saxicola oenanthe“ Dusetos (дер. Vozgėliai), *antukýs* „т.с.“ Veliuonà⁵. Str. „Die Metatonie im litauischen und lettischen“ K. Būga nurodo žodžius *añtukas* ir *iñtukas* turint priešą -ukas ir vėl sugretina su žodžiu *antis* „Ente“. E. Frenkelio etimologiniame lietuvių kalbos žodyne žodžio *antis* „Ente“ straipsnyje randame žodžius *antuka* „Schnepfe“, *añtukas* „saxicola oenanthe, wheat ear, Weisskehchen“, *antikas* (Dusetos), *intukas* (Tauragnai, Bez. Utena), *antukýtis* (Veliuona) „Steinschmätzer, Steinschnäpper“⁶. Šiais sugretinimais sunku patikėti, nes kultūpys į antį niekuo nėra nepanašus. K. Būga truputį suklaidino, tur būt, Chr. G. Milkės ir kiti žodynai, kur žodžio *antuka* reikšmė nurodoma „eine Schnepfe, t. y. slanka“. Akademiniame „Lietuvių kalbos žodyne“ šis netikslumas jau pataisytas: žodis *antuka* jame nukreipiamas į *antukýs*, o pastarasis į *antikas* „Oenanthe oenanthe“. Dialektinių terminų *antukas* ir *intukas* darybą tiksliau būtų aiškinti taip: *antė* + -ukas ir *intė* + -ukas. „Lietuvių kalbos žodyne“ nurodoma, kad žodžiai *añtė* ir *iñtė* turi „peludės“ reikšmę. Be to, žodis *añtė* (kaip ir *añtis*) turi dar ir „krosnies užuangės“ reikšmę. „Užnarvio, užuolandos“ → „peludės“ reikšmių koreliacija labai akivaizdi. Su šiais žodžiais siejant aukštaitišką kultūpio pavadinimą, galima įtikinamiau jį paaiškinti.

K. Gaivenis

VEIKALAS APIE BALTIŠKŲ VIETOVARDŽIŲ SLAVINIMĄ IR SLAVIŠKŲ LIETUVINIMĄ

Jurgen Prinz, Die Slavisierung baltischer und Baltisierung slavischer Ortsnamen im Gebiet des ehemaligen Gouvernements Suwalki, Wiesbaden (Otto Harrassowitz leidykla), 1968, 320 p. su žemėlapiu.

Baltiškų vietovardžių ir asmenvardžių slavinimo problema lingvistinėje literatūroje keliama ne pirmą kartą – vien per pastarąjį dešimtmetį pasirodė keli darbai, skirti šiam klausimui¹. Tačiau recenzuojama J. Princo knyga savo apimtimi toli pralenkia kitus šios srities veikalus.

Knyga susideda iš įvado, dešimties skyrių ir išvadų. Knygos gale autorius pateikia tematinę rodyklę.

Įvade J. Princas, be kita ko, atkreipia akis į baltiškosios toponimijos, randamos slavų kraštuose, nagrinėjimo sunkumus. Jis pateikia pavyzdžių iš V. Toporovo ir O. Trubačiovo knygos „Aukštutinės Padnėprės hidronimų lingvistinė analizė“ (Maskva, 1962), iš H. Šalio (H. Schall) darbų, rodančių, kad dalis šių autorių aiškintų baltiškosios toponimijos reliktų gali būti interpretuojami ir kitaip. Bendrosiose pastabose J. Princas trumpai pasako, kokia XIX a. gale – XX a. pradžioje buvo Suvalkų gubernijos etninė sudėtis, kritiškai apžvelgia panaudotus

⁵ K. Būga, Rinktiniai raštai, II, V., 1959, p. 393.

⁶ E. Fraenkel, Litauisches etymologisches Wörterbuch, Heidelberg–Göttingen, 1955, tt., p. 11–12.

¹ K. O. Falk, Ze studiów nad slawizacją litewskich nazw miejscowych i osobowych, „Scando-Slavica“, IX (1963), p. 87–103; O metodach slawizacji litewskich nazw osobowych i miejscowych. O genezie i rozpowszechnieniu nazw na -ańce, „Språkliga Bidrag“, t. 4, Nr. 19, Lund, 1964, p. 1–16; J. Otrębski, Slawizacja litewskich nazw wodnych i miejscowych, „Z polskich studiów slawistycznych“, Seria 2, Językoznawstwo, Warszawa, 1963, p. 267–286.

toponiminius šaltinius. Autorius sakosi, kad tais atvejais, kai vietovardžių lytys įvairiuose šaltiniuose skyrėsi, jis pateikė jas visas, o kai buvo vienodos, nurodė tik 1923 m. gyventojų surašymo proga išleistą knygą „Lietuvos apgyventos vietos“ (Kaunas, 1925 – toliau L. 23).

Vertinių („Die Übersetzung“) skyriuje autorius atkreipia akis į tą faktą, kad baltiškosios ir slaviškosios toponimijos sąveikos ypatingumas reikalauja vertimą (pvz., liet. *Raudondvaris* – lenk. *Czerwony Dwór*) skirti nuo aiškinimo, semantinio įprasminimo, t. y. iš esmės nuo semantinės substitucijos (turimi galvoje atvejai, kai neaiškos semantikos vietovardžiai dėl išorinio panašumo į kokį nors kitos kalbos bendrinį žodį „įprasminami“, padaromi aiškos semantikos, pvz., liet. *Višakio Rūdà* – lenk. *Wysoka Ruda*). J. Princas nuomone, dažniau verčiami tie vietų vardai ar jų komponentai, kurių pirminė reikšmė yra bendresnė ir paprastesnė. Pvz., liet. *Senieji Alksnėnai* – lenk. *Ołksniany Stare*: verčiama tik sąvoka *senieji*, o *Alksnėnai* tik pritaikoma prie lenkų kalbos fonetinės sistemos. Autorius kelia iš pirmo žvilgsnio gana įdomią mintį, kad būdvardžio forma priklauso nuo to, ar kvalifikacinis toponimas sudaro poliarizacinę porą, ar nesudaro: jeigu kvalifikacinis toponimas kartu yra ir poliarizacinis, tai jo būdvardis esąs įvardžiutinis (lenkų kalboje būdvardis stovys po daiktavardžio), pvz.:

liet. *Senieji Alksnėnai* ir *Naujieji Alksnėnai*

lenk. *Ołksniany Stare* ir *Ołksniany Nowe*;

jeigu kvalifikacinis toponimas nesudaro poliarizacinės poros, tai jo būdvardis esąs neįvardžiutinis (lenkų kalboje jis stovys prieš daiktavardį), pvz.:

liet. *Naujas Kaimas*

lenk. *Nowa Wieś*.

Tačiau ši mintis rodosi abejotina. Visų pirma reikia pasakyti, kad vietovardžio *Naujas Kaimas* yra žinoma ir gretiminė lytis *Naujasis Kaimas*. Be to, yra pavyzdžių, kur kvalifikaciniai vietovardžiai sudaro poliarizacines poras, bet jų būdvardžiai yra neįvardžiutiniai, pvz. *Naujas Strūnaitis* ir *Sėnas Strūnaitis* (Švenčionių r.). Ir atvirkščiai, kvalifikacinio toponimo, nesudarančio poliarizacinės poros, būdvardis gali būti įvardžiutinis, pavyzdžiui, *Senója ūpė* (Alanta). Matyt, būdvardžio forma priklauso ne tiek nuo to, ar toponimas sudaro poliarizacinę porą, kiek nuo įvardžiutinių būdvardžių populiarumo tarmėje.

Šiame skyriuje autorius iškelia daug įdomių vertimo atvejų: verčiamas tik epitetas (*Kirsna, Didžioji* – *Kirsna Wielka*), verčiamas visas žodis (*Plikakalnis* – *Łysa Góra, Alksninė*, autoriaus netiksliai rašoma *Alksnynė* – *Olszyna*), mažiškinė priesaga verčiama mažiškę išreiškiančiu žodžiu (*Likiškėliai* – *Likiszki Male*) ir kt.

Autorius teisingai pastebi, kad šitoks vietovardžio „reikšmės“ vertimas galimas, tik esant tam tikroms bilingvizmo sąlygoms.

Substitucijos (aiškinimo, interpretavimo, die Deutung) skyriuje J. Princas nagrinėja kitą vietovardžių sąveikos atvejį, kuris, skirtingai nuo tik ką aptartojo, galimas ir be bilingvizmo. Kaip jau buvo aukščiau minėta, čia „verčiamas“ ne vietovardžio „turinys“, „reikšmė“, bet forma, kuri abiejose kalbose fonetiškai yra gana panaši. Tačiau verčiančioje kalboje mažai pakitusi forma dažnai (išskyrus, svarbiausia, antroponiminius vietovardžius) gauna visai kitą turinį (be aukščiau

minėtojo pavyzdžio *Višakio Rūdà* – *Wysoka Ruda*, dar plg. liet. *Molinė* : *molis* – lenk. *Malina* : *malina* „avietė“. Svarbu turėti galvoje, kad šiuo atveju negali būti ir kalbos apie kokius nors fonetinius dėsniumus, nes substitucija juos lengvai pažeidžia.

Šiame skyriuje nagrinėjami: a) vediniai iš krikščioniškųjų vardų, kurie lietuvių ir lenkų (baltarusių, rusų) kalboje yra panašūs, pvz., liet. *Jokūbóniai* – lenk. *Jakubańce* (plg. *Jokūbas*, lenk. *Jakub*); b) vediniai iš apeliatyvų, pvz., liet. *Pūpasodis* – lenk. *Popasodzie* (plg. liet. *pupà*, lenk. *pop* „popas“); c) formantų substitucijos atvejai, pvz., liet. *Kudrėnai* – lenk. *Kudrany* ir kt.

Ypač išsamus ir platus yra poskyris apie vedinius iš apeliatyvų. Jame autorius pastebėjo daug įdomių substitucijos atvejų (pvz.: lenk. *góra* – iš liet. *girià*, lenk. *ostrów* – iš liet. *aštrūs*, lenk. *krasny* – iš liet. *krósnis* ir kt.). Kelia abejonių tik kaimų vardų *Drapāliai* ir *Trumpāliai* (p. 60, 83) priskyrimas, kad ir su išlygomis, prie sudurtinių darinių, kurių antrasis sandas, autoriaus nuomone, sietinas su lietuvių apeliatyvu *pālios*, lenkų kalboje dėl substitucijos virtusiu į *pole* „laukas“. Kaimo vardas *Drapāliai* yra kilęs iš ežero vardo *Drapālis*, o šis greičiausiai yra prielagos *-alis* vedinys, plg. *Tab-ālis* ež. Srj. Panašios darybos greičiausiai yra ir *Trumpāliai* (plg. dar *Trumpāliškiei* pv. Rokiškio raj.).

Skyriuje „Daiktavardiniai sudurtinių bei sudėtinių vietovardžių sandai“ J. Princas detalai apžvelgia, kaip yra slavinami sudurtinių vietovardžių antrieji sandai bei sudėtinių vietovardžių antrieji žodžiai. Be to, autorius pateikia ir vieną kitą lietuvinimo atvejį. Pvz., autorius mano, kad sudėtiniai vietovardžiai, kurių antrasis žodis yra *būdà*, gali būti sulietuvintos slaviškos konstrukcijos: lenk. *Dębowa Buda* – liet. *Ažuolų Būdà*, lenk. *Czysta Buda* – liet. *Čystà Būdà*, lenk. *Lipowa Buda* – liet. *Liepavà Būdà* (p. 74) ir kt. Ši teiginį autorius grindžia tuo, kad lietuvių kalboje sudėtiniai oikonimai esą labai reti, o lenkų ir apskritai slavų kalbose jie ypač populiariūs. Su pastarąja mintim reikia iš esmės sutikti, tačiau dėl viso vietovardžių modelio su *Būdà* kilmės galima ir abejoti. Pavyzdžiui, kilmininkinis vietovardis *Ažuolų Būdà* gali būti ir neslaviškas. Genetvinį pavidalą jis išlaikė, gal būt, todėl, kad jo pirmasis žodis *ažuolas* yra išvestinis, o ilgesni išvestiniai kamienai lietuvių kalboje žymiai sunkiau jungiasi su kitais žodžiais. (Dar plg. *Rugėnų Būdà* vs., *Šaravų Būdà* vs. Kėdainių raj.). Be to, tokie kaimų vardai, kaip *Mažoji Būdà*, *Senoji Būdà*, *Naujoji Būdà* (plg. *Čystà Būdà*), taip pat rodo, kad dalis sudėtinių oikonimų su *Būdà* gali būti savarankiškai susidarę lietuvių kalbos dirvoje, nors pats bendrinis žodis *būdà* yra slavizmas.

Prie sudurtinių oikonimų, kurių antrasis sandas yra iš *gālas*, netinka minėti kaimo vardo *Raugalai* (p. 76), nes jis yra ne sudurtinis, o asmenvardinis vietovardis, kilęs iš pavardės *Raugalas* (plg. dar *Rauga*, *Raugas*, *Raugala*), kuri savo ruožtu greičiausiai sietina su bendriniais žodžiais *raugas*, *raugti* ir kt.

Išimtim laikomas vietovardis *Pirktavietė*, *Kepurienės* (p. 91) iš tiesų yra ne sudėtinis kaimo vardas, o du skirtingi vardo variantai, kurie lietuviški yra tokie: *Kepurinė* arba *Pirktavietė*. Suprantama, kad jie negalėjo virsti vienu sudurtiniu vietovardžiu.

Nepatikimi šaltiniai autorių suklaidino ir dėl vietovardžio *Asiūklės Pamūrgiai*, kuris rašomas įvairiai (*Pamūrgiai*, *Asiūklės*, *Asiūklenskiei*, lenk. *Pomorgi Osiuklānskie*), kilmės (p. 91). Šio oikonimo pirmasis žodis *Asiūklės* yra greta esančio

kito kaimo vardo *Asiūklė* kilmininkas. Vadinasi, pagal darybą tai paprastas kilmininkinis vietovardis ir apie jo pirminį slavišką charakterį nėra pagrindo kalbėti.

Kaimo vardo *Makauskaĩ* (lenk. *Makowszczyzna*) pirminiu šaltiniu J. Princas laiko rekonstruojamą lenkišką arba rusišką praformą *Маковское. Tačiau ši rekonstrukcija čia nereikalinga, nes kaimo vardas *Makauskaĩ* yra kilęs iš pavardės *Makauskas*.

Skyriuje „Priesagos“ pirmiausia parodoma, kaip yra slavinami lietuvių priesaginiai oikonimai. Autorius atskirai aptaria kiekvieną priesagą, nurodydamas jų lenkiškuosius variantus. Be kita ko, autorius pateikia pavyzdžių, kur vietoje lietuvių oikonimo su mažybine priesaga lenkų kalboje yra kvalifikacinis vietovardis, kurio pirmas žodis yra būdvardis *male* ar *pan.*, plg. liet. *Likiškėliai* – lenk. *Likiszki Male* (p. 105). Tai labai įdomūs atvejai, tačiau kartais mažybės vertiniais jų, gal būt, ir netinka laikyti, ypač tais atvejais, kai žinomos ir lietuviškos sudėtinės formos, plg. liet. *Geistarūkai*, lenkų *Giejsztory Male*, E. Volterio – *Geistarai Mažai*². Reikalus tas, kad autorius gretina skirtingų epochų užrašymus (dabartinį ir XIX a. pabaigos). Galimas daiktas, kad čia ne mažybė skirtingai išreiškiama lietuvių ir lenkų kalbose, o lenkų kalbos lytys rodo vienu kitu atveju galėjus būti ir tarpinę lietuviškąją konstrukciją (pvz., * *Mažieji Geistārai*).

Priesaginius vedinius nuo nepriesaginių autorius skiria visai gerai. Pastebėta tik pora netikslumų: vietovardį *Bedaliaĩ* autorius laiko priesagos *-el-* || *-ėl-* vediniu, nors tai greičiausiai yra tik apeliatyvo *bedālis* (plg. *daliā*) daugiskaita; tos pačios priesagos vediniu autoriaus laikomas vietovardis *Puskepaliai* yra asmenvardinis, kilęs iš sudurtinės pavardės *Puskepalis* (plg. *pūsė, kēpalas*).

Antrojoje šio skyriaus dalyje autorius pateikia savitą atvirkštinį pirmosios skyriaus dalies vaizdą, parodydamas, kokios lietuviškos priesagos atitinka slaviškąsias. Tiesa, antroji dalis nėra visiškai pirmosios kopija, nes čia nerandame dalies priesagų, nagrinėtų pirmojoje dalyje arba susipažįstame su pirmojoje dalyje neminėtais vediniais.

„Priešdėlių“ skyriuje, kuris yra vienas trumpiausių, nes ir pačių priešdėlių, vartojamų oikonimams sudaryti, yra palyginti nedaug, autorius apžvelgia, kaip yra slavinami (dažniausiai lenkinami) priešdėliniai gyvenamųjų vietų vardai.

Skyriuje „Galūnės“ J. Princas visų pirma detalai parodo, kaip yra slavinaamos lietuviškų vietovardžių galūnės *-a*, *-ė*, *-ia*, *-is*, *-ys*, *-(i)us*, *-ai*, *-ės*, *-iai*, *-ys* (daugiskaita), *-(i)os*. Toliau autorius apžvelgia slaviškų galūnių lietuvinimo atvejus. Ši apžvalga, be kita ko, bus reikalinga, sudarant slaviškų tikrinių žodžių transkripcijos į lietuvių kalbą taisykles.

Ypač platus ir išsamus yra vokalizmo skyrius. Autorius pirmiausia parodo, kokiais slavų, daugiausia lenkų kalbos balsiais yra pakeičiami lietuviškieji. Be to, J. Princas stengiasi nustatyti, kur tai įmanoma ir yra prasmė, pakeitimų dažnumą. Skyriuje pateikiami, trūkstant autentiškų formų, ir vardų variantai. Daugeliu atvejų tai naudinga, bet kartais autorius tuo per daug išplečia darbą, ypač tada, kai duoda lietuviškųjų formų „variantus“. Tie „variantai“ dažniausiai yra aiškūs iškraipymai (imti paprastai iš Volterio) arba tarmybės. Pavyzdžiui, lietuviškųjų formų „variantai“ su *a* arba *o* (p. 179 – 180), atitinkantys lenkų *o*, literatūrinėje kalboje turi arba balsį *a*, arba *o*, bet ne abu greta: *Amalviškiai, Mockābūdžiai*,

² Э. Вольтер, Списки населенных мест Сувалкской губернии, С. Петербург, 1901, р. 38

Mólinė, Põcvietis, Valiaĩ, Mõgiškės, Noreikai, Panoreikupiai, Ropydai Santa-kà. Visi šie vietovardžiai yra iš tų vakarų aukštaičių dialektų, kurie balsį *o* (kirčiuotą ir nekirčiuotą) išlaiko nepakeistą. „Variantai“ *Amoliškės, Mackobūdzis, Malinė* ir tt., yra tik iškraipymai, todėl jų negalima statyti į vieną gretą su tikrais kalbos faktais.

Autorius ne visada griežtai atskiria tarmybes nuo literatūrinės kalbos dalykų. Antai, kalbant apie liet. *a* atliepimą lenkų kalboje, sakoma, kad, be kita ko, liet. *a* gali atliepti ir lenkų *e*: liet. *Alksnekiemis* (turi būti *Alksniakiemis*) – lenk. *Elks-nokiemie*. Tačiau šis pavyzdys čia nieko nerodo, nes žodžio pradžios *a* arba *e* šiuo atveju yra ne polonizavimo, o tarmės dalykas. Du kiti pavyzdžiai (liet. *Aglinišktiai* – lenk. *Agliniszki* ir liet. *Eglinčiškė* – lenk. *Eglinezski*) iš viso be reikalo pateikti, nes abiejose kalbose žodžio pradžios balsiai yra vienodi.

Kartais autorius tarmybėmis laiko suslavintas vietovardžių formas. Pavyzdžiui, tarmybėmis laikomos (p. 177) lytys (iš Volterio) *Obromžiliai, Olakniškiai, Olek-nonys, Otesnykai* (išskyrus ne visai aiškų atvejį *Oñčiškiai*) yra tik suslavinti ar iškreipti lietuviškieji vietovardžiai *Abromžiliai* (?), *Alėkniškiai, Aleknónys, Atesniñkai*.

Pasitaiko atvejų, kai autorius išveda taisyklę iš netikslių arba neaiškių vietovardžių lyčių. Pavyzdžiui, autorius teigia, kad liet. *-el-*, *-er-* slavų kalbose gali atliepti *-il-*, *-ir-*, ir pateikia tokius pavyzdžius: liet. *Aviernyčia, Daugerdiskių k., Pošervintis* – slav. Авирница, Dowgirdyszki, Поширвинты. Tačiau minėtos lietuviškosios vietovardžių lytys yra arba aiškiai iškreiptos (*Pošervintis* – turi būti *Pāširvintis*, plg. *Širvintà*), arba nedėsningai, greičiausiai dėl lenkų kalbos įtakos pakitusios (*Aviernyčia* – plg. *Aviris*). Tik dėl kaimo vardo *Daūgerdiškiai* galima abejoti, nes ir tarmėje jis dabar tariamas su *-er-*. Tačiau toks tarimas greičiausiai yra nesenas, nes vietovardis, be abejonės, yra kildintinas iš asmenvardžio *Daūgirdas* (lytis **Daugerdas* nei iš gyvosios kalbos, nei iš raštų nėra žinoma). Be kita ko, šaknyje anksčiau buvus dvigarsį *-ir-*, o ne *-er-*, rodo ir lenkiškoji šio vietovardžio lytis *Dowgirdyszki* (1881 m.). Vadinasi, taisyklė, kad liet. *-el-*, *-er-* slavų kalbose gali atliepti *-il-*, *-ir-*, yra niekuo neparemta, todėl ji gali tik klaidinti skaitytojus.

Panašiu būdu bus atsiradęs ir skirsnis apie atliepimą liet. *e* – slavų *i, y* (p. 201). Visi autoriaus pateiktieji pavyzdžiai, kada vietoje liet. *e* slavų kalbose yra *i, y*, abejotini. Antai, liet. *Didvyžiai* || *Dedvyžiai* (autorius pateikia tik antrąjį variantą) – lenk. *Dydwiże*, Volterio Дидвиже: čia slaviškosios formos atitinka lietuviškąją *Didvyžiai*, o ne liet. *e* slavų kalbose virsta į *i, y*. Liet. *Kreštėnai* – lenk. *Krekszczy*; Volteris lietuviškąją lytį pateikia netikslią – *Krištėnai* ir atitinkamai, suprantama, netikslią slaviškąją Крикштаны. Vadinasi, ir čia nėra jokio *e* vartimo į *i, y*. Volterio *Neviedys*, „Lietuvos apgyventų vietų“ *Niviedė* – lenk. *Niewietka* taip pat nerodo, kad liet. *e* gali virsti į *i, y*, nes lytis *Niviedė* yra netiksli (turi būti *Neviedė*), o lenkiškosios lyties žodžio pradžios *nie-* (*Niewietka*) gali būti atsiradęs pagal lenkų neiginį *nie*. Pagaliau, nepriklausomai nuo to, koku būdu vietoje liet. *ne-* atsirado lenkų *nie-*, apie atliepimą liet. *e* – lenk. *i, y* vis tiek negalima kalbėti.

Panašiai galima aiškinti ir kitus šiame skirsnyje pateiktus pavyzdžius. Vadinasi, teiginys, kad liet. *e* gali virsti slavų kalbose į *i, y*, yra nepagrįstas. Jis, matyt, atsirado dėl medžiagos nepatikimumo.

Neskyrimo tikrų lyčių nuo tarmybių arba iškraipymų šiame (ir kitame, „Konsonantizmo“) skyriuje yra gana daug (pavyzdžiui, p. 186, c poskyris; p. 197, c poskyris; p. 201, c poskyris; p. 207, c poskyris; p. 215, c poskyris; p. 216, a poskyris, p. 244–247, 1.1.2–1.1.6 poskyriai; p. 250–251, 1.2.3–1.2.6. poskyriai; p. 256, 1.4.4. poskyris ir kt.). Tai mažina išvadų preciziškumą ir patikimumą ir verčia labai atsargiai ir net kritiškai vertinti vokalizmo ir konsonantizmo skyrius. Matyt, autoriui, neturėjusiam patikimos medžiagos, reikėjo eiti kitu keliu: pirmiausia pateikti neabejotinus, grynai lingvistinius, kalbų sistemų apspręstus atitikmenis bei pasikeitimus, o po to aptarti (matyt, kiekvienu atveju atskirai) sporadiškas, nedėsningas paraleles. Dabar, kada į vokalizmo skyrių, kuris yra ypač „jautrus“, reikalaujantis juvelyrinio tikslumo, pateko daugybė ne visai aiškių, abejotinų ar net netikslių lyčių, nepatikimų sugretinimų, viso skyriaus vertė pastebimai sumažėjo.

Tačiau, nežiūrint nepageidautinų priemaišų, bendrą lietuviškojo ir slaviškojo balsyno atitikmenų vaizdą, apskritai imant, vis dėlto galima susidaryti.

Šiame skyriuje autorius apžvelgia ir slaviškųjų balsių atitikmenis lietuvių kalboje.

Konsonantizmo skyriuje autorius pirmiausia parodo, kokiais priebalsiais slavų kalbose yra pakeičiami lietuviškieji. Be kita ko, kalbėdamas apie liet. priebalsio *v* atliepimą lenkų kalboje, J. Princas visai pagrįstai prieštarauja J. Otremskiui dėl vietovardžių *Valkiniŋkai* ir *Varėnà* aiškinimo, pagal kurį slaviškos formos Олькеники ir Ораны esą atsiradusios dekompozicijos būdu (liet. *Varėnoje* → *v-arėnoje* → в Оранах).

Toliau autorius parodo, kaip atliepiami lietuvių kalboje slaviškieji priebalsiai.

Priešpaskutiniame, dešimtajame, skyriuje autorius aptaria kai kuriuos bendruosius garsinio vietovardžių pasikeitimo, garsinio „prisitaikymo“ klausimus, atkreipdamas dėmesį į baltų (lietuvių) ir slavų (lenkų) kalbų vokalizmo ir konsonantizmo sistemų panašumus ir skirtumus.

Paskutinį knygos skyrių sudaro išvados, kur autorius, be kita ko, patikslina, sugriežtina svarbiausių darbe panaudotų sąvokų apibrėžimus: perkėlimo (Umsetzung), substitucijos, įprasminimo (Deutung), vertimo (Übersetzung) ir kt. Pabaigoje J. Princas trumpai sustoja prie vietovardžio „lingvistinės pozicijos“ problemos. Įdomi autoriaus mintis, kad vietovardžio prolytė (archetipas) gali būti laikoma surasta tik tada, kai ji rodosi motyvuota garsiškai, morfologiškai ir semantiškai kalbos sistemoje, buvusioje vietovardžio susidarymo metu.

Taigi, kaip matyti ir iš šios apžvalgos, recenzuojamasis veikalas yra ne tik platus, bet ir įdomus bei reikalingas. Jo praktinė nauda visų pirma bus ta, kad juo bus galima remtis, sudarant lenkų-lietuvių ir lietuvių-lenkų vietovardžių bei asmenvardžių transkripcijos taisykles. Visas darbas parengtas, apskritai imant, kruopščiai, metodiškai yra gerai apgalvotas, planingas.

Svarbiausias darbo trūkumas yra medžiagos, kuria autorius remiasi, netikslumas. Jau iš aukščiau pateiktų pavyzdžių matyti, kaip klaidino autorių nepatikima medžiaga. Netikslių vietovardžių darbe yra labai daug – jų visų išvardinti nėra nei reikalo, nei prasmės, nes čia ne tiek autoriaus kaltė, kiek kitų, paleidusių į pasaulį vietovardžių sąrašus, kuriuose mirgėte mirga klaidos ir iškraipymai. Galima tik pasakyti, kad jeigu J. Princas būtų turėjęs tikslias literatūrines bei tar-

mines vietovardžių lytis, jo darbas būtų buvęs kur kas kompaktiškesnis ir preciziškesnis. Atskiri poskyriai ir skirsniai, suprantama, būtų gavę visai kitą pavidalą.

Iš kitų smulkesnių trūkumėlių ir netikslumų galima nurodyti pasitaikančias abejotinas etimologijas, ypač tais atvejais, kai priesaginis oikonimas vedamas tiesiog iš bendrinio žodžio. Pavyzdžiui, iš slaviškos kilmės bendrinių žodžių *pòpas*, *pàtašas* (< vok. *Pottasch*), *randas* (< lenk. *rząd* „valdžia, valdyba...“), *sābalas*, *tāboras*, *važnyčia* vedami vietų vardai *Papiškės*, *Pāpiškiai* (p. 55), *Patāšinė* (J. Princo netiksliai rašoma *Patašynė*), *Patāšiškės*, *Patāšiškė* (p. 55), *Rāndiškė* (p. 55), *Sabališkėnai*, *Sabališkės* (p. 56), *Tabarai*, *Tabarauskai* (p. 56), *Vazniškiai* (Gudeliai; J. Princo netiksliai – *Važniškiai*), *Vazniškiai* (Liudvinavas; p. 57) iš tiesų yra priesagos *-išk-* vediniai iš asmenvardžių *Pāpas*, *Patāšius*, *Rāndis*, *Sabalys*, *Tābaras*, *Tabarāuskas*, *Vaznis*, *Vaznys*, *Vāznius*. Kitas reikalas, kad dalis šių asmenvardžių gali būti slaviškos kilmės.

Kaimo vardas *Demeniškiai* (p. 44) vestinas ne iš rusų *Демьян* ar lenk. *Dominik*, o iš liet. ežero vardo *Dēmenas*.

Vietovardžiai *Pakūonis* (lenk. *Pokojnie*) ir *Salāperaugis* (lenk. *Salopirogi*) yra aiškūs substitucijos (Deutung) pavyzdžiai, bet autorius juos mini tik galūnių slavinimo skyrelyje.

Pasitaiko atvejų, kai lietuviškosios ir slaviškosios vietovardžio formos sugretinimo dar nepakanka nustatyti, kuri jų yra pirmesnė. Antai, autorius, kalbėdamas apie priesagų ir galūnių pasikeitimus, teigia, kad vietovardžių *Alšėnai* (p. 65, 126; Garliava), *Barsūkai* (p. 164; Liudvinavas), *Bundōriai* (p. 166; Alytus) lenkiškosios formos *Olszany*, *Borsuki*, *Bondary* esančios pirmesnės, o jų lietuviškieji atitikmenys esą perdirbiniai iš lenkų. Tačiau toks tvirtinimas reikalingas įrodymų, tiksliau, reikalinga vietovardžio istorija. Juk, sakysim, vietovardis *Barsūkai* gali būti susidaręs vėliau, negu į lietuvių kalbą atėjo bendrinis žodis *barsūkas*. Vadinas, jis gali būti kilęs iš lietuvių kalbos žodžio (skolinio) *barsūkas*. Tuomet lenkiškoji vietovardžio galūnė *-i* tebus tik lietuviškosios *-ai* atitikmuo, bet ne atvirkščiai, kaip teigia J. Princas.

Knygos gale autorius pridėjo buvusios Suvalkų gubernijos žemėlapi. Tai labai reikalingas priedas, tačiau žemėlapio vietovardžių galėjo būti duotos ir lietuviškosios lytys, bent jau pačių lietuviškiausių vietų vardų.

Pasitaiko vienas kitas citavimo netikslumas, pavyzdžiui: L. 23, p. 1 yra *Likiškėlio*, o J. Princas duoda *Likiškėliai*; *Sabališkeniai* (tikslī forma yra *Sabališkėnai*) yra L. 23, p. 2, o ne p. 1; *Jokūboniai* – L. 23, p. 281, o ne p. 218.

A. Vanagas

NAUJASIS „RUSŲ-LIETUVIŲ KALBŲ ŽODYNAS“

Rusų-lietuvių kalbų žodynas. Sudarytas, panaudojant spausdintą ir rankraštinę medžiagą, kurią surinko J. Baronas. Paruošė V. Baronas ir V. Galinis. Redagavo A-II prof. B. Larinas, K-H ir T-J J. Macaitis (ats. red.), O-C K. Musteikis. „Mintis“, Vilnius, 1967 (I d. 569 p., II d. 622 p.).

Žinomas pedagogas ir leksikografas J. Baronas (1873–1952) savo „Rusų-lietuvių žodyną“ išleido 1924 m. Antroji jo žodyno laida, žymiai papildyta ir pa-